

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

Datums skatāms laika zīmogā Nr. 1-6/10

Uz 06.05.2022 1-04/190-pav

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli lietā Nr. 2022-02-01

Tiesībsargs saņēma Satversmes tiesas 2022. gada 6. maija vēstuli Nr. 1-04/190-pav (reģistrēta 2022. gada 9. maijā, reģ. Nr. 370). Šai vēstulei pievienots Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa 2022. gada 5. maija lēmums, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2022-02-01 „Par likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 38. panta pirmās un otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam”.

Tiesībsargs ir aicināts izteikt viedokli par likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” (turpmāk – apstrīdētais likums) 38. panta pirmās un otrās daļas un 42. panta trešās daļas satversmību, kā arī citiem jautājumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā. Tiesībsargs ir iepazinies ar lēmumam pievienotajiem Gabrielas Dianas Kaplānes (*Gabriela Diana Kaplan*), Žanetes Aščukas un Ērika Jaunzema (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzēji) pieteikumiem, kā arī Saeimas atbildes rakstu lietā Nr. 2022-02-01 un atbildes rakstu lietā Nr. 2022-04-01 un sniedz šādu viedokli:

1. Izskatāmajā lietā apvienotas trīs lietas – lieta Nr. 2022-02-01, lieta Nr. 2022-04-01 un lieta Nr. 2022-10-01, kas ierosinātas pēc Pieteikumu iesniedzēju konstitucionālajām sūdzībām. No Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa lēmuma par tiesībsarga atzīšanu par pieaicināto personu izskatāmajā lietā, kā arī Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 19. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 266/2021, 1. kolēģijas 2022. gada 31. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 1/2022 un 1. kolēģijas 2022. gada 15. marta lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 37/2022 izriet, ka izskatāmajā lietā ir vērtējama:

- 1) apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstība Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam;¹
- 2) apstrīdētā likuma 42. panta trešās daļas atbilstība Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.²

Par pieteikumos ietvertajiem prasījumiem

2. No Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 19. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 266/2021 izriet, ka kolēģija, lemjot par lietas ierosināšanu pēc šī pieteikuma, pēc būtības skatīja apstrīdētā likuma 38. panta pirmo un otro daļu un 42. panta pirmo daļu kā vienotu tiesisko regulējumu, kas noteic, ka „gadījumā, ja uz personai piederoša zemes gabala atrodas citai personai piederoša būve, no 2022. gada 1. janvāra vispārīgi būves īpašniekam ir lietošanas tiesības uz zemi – reālservitūts par labu būvei – un pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam četru procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāku par 50 *euro* gadā, ja būves īpašnieks un zemes īpašnieks nav vienojušies citādi.”³ Arī Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2022. gada 31. janvāra lēmumā par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 1/2022 un 1. kolēģijas 2022. gada 15. marta lēmumā par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 37/2022 apstrīdētā likuma 38. panta pirmā un otrā daļa ir skatītas kopā.⁴ Tāpat arī Saeima savos atbildes rakstos ir sniegusi juridisko pamatojumu par apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas un 42. panta pirmās daļas satversmību skatot šīs normas kopā un nesniedzot argumentus par katru no tām atsevišķi.

Apstrīdētā likuma 38. panta pirmā daļa nosaka: „Ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu, līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi būves īpašniekam uz likuma pamata ir lietošanas tiesības uz zemi, ciktāl tās nepieciešamas īpašuma tiesību īstenošanai pār būvi. Šāds likumisko lietošanas tiesību aprobežojums ir reālservitūts par labu būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, un lietošanas tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl šis likums nenosaka citādi.” Apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa nosaka: „Būves īpašniekam uz likuma pamata ir pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam par zemes lietošanas tiesībām. Likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks par 50 *euro* gadā. Būves īpašnieks un zemes īpašnieks var rakstveidā vienošies par citu lietošanas maksas apmēru. Šāda vienošanās nesaista nekustamā īpašuma ieguvēju, mainoties būves vai zemes īpašniekam.”

Tātad apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā ir noteiktas likumiskās zemes lietošanas tiesības (būves īpašnieka tiesības uz likuma pamata lietot citai personai piederošu zemi, uz kuras atrodas attiecīgā būve), kā arī šo tiesību veids – reālservitūts,

¹ No Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 19. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc Gabrielas Dianas Kaplānes (*Gabriela Diana Kaplan*) pieteikuma (pieteikums Nr. 266/2021) izriet, ka lieta Nr. 2022-02-01 tika ierosināta ne vien par apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas, bet arī 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

² Šis prasījums ietverts vienīgi Žanetes Aščukas pieteikumā (pieteikums Nr. 1/2022) un par šo prasījumu ar Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2022. gada 31. janvāra lēmumu ierosināta lieta Nr. 2022-04-01.

³ Sk. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 19. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 266/2021 6.1. punktu.

⁴ Sk. Satversmes tiesas 1. kolēģijas 2022. gada 31. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 1/2022 6.1. punktu un 1. kolēģijas 2022. gada 15. marta lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 37/2022 5. un 7. punktu.

kuram piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl apstrīdētais likums nenosaka citādi (zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesības un pienākumi, kas izriet no likumiskajām zemes lietošanas tiesībām, ir regulēti citās apstrīdētā likuma 38. panta normās, kā arī 39., 40. un 41. pantā). Apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa nosaka maksu par likumiskajām zemes lietošanas tiesībām, lietošanas maksas apmēru, kā arī būves īpašnieka un zemes īpašnieka tiesības vienoties par citu lietošanas maksas apmēru. Savukārt apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa regulē vairāku šā likuma normu, tostarp arī likuma 38. panta pirmās un otrās daļas stāšanos spēkā.

Starp apstrīdētā likuma 38. panta pirmo un otro daļu un 42. pantā ietverto tiesisko regulējumu pastāv cieša sistēmiska saikne, jo šīs normas ir daļa no piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību regulējuma, kas iekļauts apstrīdētajā likumā ar 2021. gada 30. septembra likumu „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību””, kas stājās spēkā 2021. gada 29. oktobrī (turpmāk – 2021. gada 30. septembra grozījumi). Tomēr tiesību normu sistēmiska saikne pati par sevi nav pietiekama, lai secinātu, ka Satversmes tiesas procesā tās būtu vērtējamās kā vienots tiesiskais regulējums. Tiesību normas ir vērtējamās kā vienots tiesiskais regulējums vienīgi tad, ja tās ir savstarpēji cieši saistītas pēc būtības, jo regulē vienu un to pašu tiesību jautājumu.⁵

2.1. Apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā pēc būtības ir noteikts likumisko zemes lietošanas tiesību institūts. Šī norma ierobežo zemes īpašnieka tiesības pēc saviem ieskatiem rīkoties ar viņa īpašumu – zemi, uz kuras atrodas būve, kas ir patstāvīgs īpašuma objekts, – par labu būves īpašniekam, kuram ir piešķirta likumiskā zemes lietošanas tiesība. Tādējādi apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā noteiktais likumisko zemes lietošanas tiesību institūts ierobežo zemes īpašniekam Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu. Satversmes tiesa jau iepriekš ir vērtējusi šāda rakstura pamattiesību ierobežojuma satversmību lietā Nr. 2008-34-01, pārbaudot, vai zemes piespiedu nomas institūts atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.⁶

Apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa noteic lietošanas maksu, ko būves īpašnieks maksā zemes īpašniekam par zemes lietošanu. Šajā normā ir noteikts konkrēts lietošanas maksas apmērs, proti, četri procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāk par 50 *euro*. Ja vien zemes īpašnieks un būves īpašnieks nevienojas par citu lietošanas maksas apmēru, tad viņu piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajās attiecībās ir piemērojams šajā norma noteiktais lietošanas maksas apmērs. Likumā noteiktais lietošanas maksas apmērs ierobežo zemes īpašnieka tiesības prasīt savām vēlmēm atbilstošu maksu par viņam piederošas zemes lietošanu. Tādējādi apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa ierobežo zemes īpašniekam Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu. Šāda rakstura pamattiesību ierobežojumu, proti, zemes piespiedu nomas maksas apmēru un tā satversmību Satversmes tiesa ir vērtējusi lietās Nr. 2008-36-01,⁷ Nr. 2010-22-01⁸ un Nr. 2017-17-01.⁹

Tādējādi no apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas izriet divi dažādi Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto personas pamattiesību

⁵ Sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 14. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-38-01 11. punktu.

⁶ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra spriedumu lietā Nr. 2008-34-01.

⁷ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2008-36-01.

⁸ Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra spriedumu lietā Nr. 2010-22-01.

⁹ Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2017-17-01.

ierobežojumi. Savukārt no apstrīdētā likuma 42. panta pirmās un trešās daļas pašas par sevi neizriet Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto personas pamattiesību, ierobežojums jo šīs normas vienīgi noteic citu tiesību normu spēkā stāšanās brīdi un kārtību. Tomēr apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa nosaka citstarp apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas spēkā stāšanās brīdi un kārtību un tādējādi kopsakarā ar likuma 38. panta pirmo un otro daļu aizskar Pieteikumu iesniedzējiem Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās pamattiesības.

Gabrielas Dianas Kaplānes (*Gabriela Diana Kaplan*) pieteikumā ietverts prasījums atzīt 2021. gada 30. septembra grozījumu 2. pantu (noteiktus šajā pantā norādītos vārdus) par neatbilstošu Satversmes 1., 89., 90. un 91. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. 2021. gada 30. septembra grozījumu 2. pantā noteikts, ka apstrīdētais likums papildināms ar 38., 39., 40., 41. un 42. pantu attiecīgajās redakcijās. Lai gan Žanetes Aščukas un Ērika Jaunzema pieteikumos, kas Satversmes tiesai iesniegti vēlāk par Gabrielas Dianas Kaplānes (*Gabriela Diana Kaplan*) pieteikumu, ir norādīti atšķirīgi prasījumi, tajos sniegta gandrīz identiska argumentācija. Žanetes Aščukas pieteikuma argumentācija papildināta pēc būtības vien attiecībā uz šajā pieteikumā papildus norādīto prasījumu par apstrīdētā likuma 42. panta trešās daļas iespējamo neatbilstību Satversmes 1. un 92. pantam. Vairums pieteikumos ietverto argumentu ir sniegti nevis par konkrētām apstrīdētā likuma normām, bet ir vērsti pret likumisko zemes lietošanas tiesību institūtu, zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesību un pienākumu regulējumu, zemes lietošanas maksas apmēru un likumisko zemes lietošanas tiesību regulējuma spēkā stāšanās kārtību. Šie argumenti pieteikumos ir sakārtoti pēc Satversmes pantiem, kuri, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, ir pārkāpti.

2.2. Pieteikumos norādītie argumenti, kas attiecas uz apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā ietverto likumisko zemes lietošanas tiesību institūtu, pēc būtības ir vērsti uz šā institūta atzīšanu par neatbilstošu tieši Satversmes 90. pantam, kurā ietvertas personas tiesības zināt savas tiesības. Proti, Pieteikumu iesniedzēji pēc būtības uzskata, ka apstrīdētajā likumā ietvertais likumisko zemes lietošanas tiesību institūts, kā arī zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesību un pienākumu regulējums nav pietiekami skaidrs un detalizēts. Tomēr Satversmes tiesas kolēģijas, kas izskatīja Pieteikumu iesniedzēju pieteikumus, atteicās ierosināt lietas par apstrīdētā likuma 38. panta pirmās un otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 90. pantam, jo pieteikumos attiecībā uz šo prasījuma daļu nav sniegts Satversmes tiesas likuma prasībām atbilstošs juridiskais pamatojums.¹⁰ Pieteikumos arī nav sniegti argumenti par apstrīdētā likuma 38. panta pirmās daļas, proti, tajā ietvertā likumisko zemes lietošanas tiesību institūta iespējamo neatbilstību Satversmes 1. pantam, 91. pantam vai 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Tādēļ, pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā likuma 38. panta pirmās daļas, tas ir, šajā normā noteiktā likumisko zemes lietošanas tiesību institūta satversmību nav iespējams izvērtēt izskatāmās lietas ietvaros.

2.2.1. Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatīs par iespējamu un nepieciešamu izskatāmās lietas ietvaros izvērtēt apstrīdētā likuma 38. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, tad, pēc tiesībsarga ieskata, šajā apstrīdētā likuma normā ietvertais likumisko zemes lietošanas tiesību institūts būtu atzīstams par atbilstošu Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam līdzīgi kā

¹⁰ Sk. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2022. gada 19. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 266/2021 8.2. punktu, 1. kolēģijas 2022. gada 31. janvāra lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 1/2022 8.2. punktu un 1. kolēģijas 2022. gada 15. marta lēmuma par lietas ierosināšanu pēc pieteikuma Nr. 37/2022 7.2. punktu.

piespiedu nomas institūts tika atzīts par atbilstošu Satversmes 105. pantam lietā Nr. 2008-34-01.

Proti, lai izvērtētu Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto personas tiesību uz īpašumu ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;
- 2) vai pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs.¹¹

2.2.2. Izvērtējot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jāpārbauda:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.¹²

Turklāt pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam. Saskaņā ar labas likumdošanas principu likumdevējam citstarp jāizvērtē likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesību normām, un jāsaskaņo likumprojektā ietvertās un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas atbilstoši racionāla likumdevēja principam. Tāpat paredzētais tiesiskais regulējums, ja tas nepieciešams, ir pienācīgi jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka.¹³

No Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamās informācijas izriet, ka 2021. gada 30. septembra grozījumi ir pieņemti normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā. Šie grozījumi ir izsludināti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tiesībsargam arī nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā likuma 38. panta pirmā daļa ir pietiekami skaidra un saprotama, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā ir sniegts izvērsts un detalizēts skaidrojums par likumisko zemes lietošanas tiesību institūta un no tā izrietošo zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesību un pienākumu regulējuma piemērotību, nepieciešamību un atbilstību, kurā citstarp ņemtas vērā arī Satversmes tiesas atziņas par zemes piespiedu nomas tiesiskā regulējuma satversmību.¹⁴ Likumprojekts pirms otrā un trešā lasījuma apspriests vairākās Saeimas Juridiskās komisijas sēdēs, kurās tika uzklauti valsts institūciju, privāto organizāciju un ieinteresēto personu pārstāvji, kā arī lietpratēji, kas sniedza savu viedokli par likumprojektā ietverto tiesisko regulējumu.¹⁵ Komisija arī saņēma vairākas vēstules, kurās pausti dažādu organizāciju un fizisko

¹¹ Sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 15. punktu

¹² Sk. turpat, 16. punktu.

¹³ Sk. turpat, 16. punktu.

¹⁴ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. anotācijas I sadaļas 2. punktu.

¹⁵ Sk. Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamo informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību””. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.].

personu viedokļi par likumprojektu.¹⁶ Ievērojot minēto, tiesībsargam nerodas šaubas par to, ka likumdevējs konkrētajā situācijā ir ievērojis labas likumdošanas principu. Līdz ar to pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

2.2.3. Satversmes tiesa, izvērtējot zemes piespiedu nomas institūta satversmību, atzina: nenosakot zemes gabala īpašniekam nekādus pienākumus pret ēkas īpašnieku, varētu izveidoties tāda situācija, ka zemes gabala īpašnieks nevēlas vai nespēj vienoties ar ēkas īpašnieku par zemes lietošanu. Šādā gadījumā ēkas īpašnieks nevarētu piekļūt savam īpašumam, jo viņam nebūtu tiesiska pamata atrasties uz citai personai piederoša zemes gabala un to lietot. Īpašniekam ir jābūt nodrošinātai iespējai piekļūt viņa lietai, lai viņš to varētu valdīt un lietot, un likumdevēja noteiktā zemes gabala īpašnieka īpašuma tiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir aizsargāt ēkas īpašniekam Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu. Tādējādi no zemes piespiedu nomas institūta izrietošajam Satversmes 105. pantā ietvertu tiesību uz īpašumu ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.¹⁷

Likumiskās zemes lietošanas tiesisko attiecību ietvaros zemes īpašniekam un būves īpašniekam noteiktās tiesības un pienākumi nav tieši tādi paši kā zemes piespiedu nomas tiesisko attiecību ietvaros, taču izskatāmā lieta nav ierosināta par likumiskās zemes lietošanas tiesisko attiecību dalībnieku tiesību un pienākuma regulējuma satversmību. Savukārt paši minētie institūti tika izveidoti, lai noregulētu vienu un to pašu faktisko situāciju un atrisinātu vienu un to pašu problēmu, proti, lai nodrošinātu būves īpašniekam, kura būve atrodas uz citai personai piederošas zemes, tiesisku pamatu un iespēju īstenot savas tiesības uz īpašumu. Abi institūti noteic zemes īpašnieka tiesību uz īpašumu ierobežojumu attiecībā uz to zemes daļu, kas būves īpašniekam nepieciešama savu tiesību uz īpašumu īstenošanai un tādējādi ir līdzīga rakstura. Līdz ar to arī personas pamattiesību ierobežojumam, kas izriet no apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā ietvertā likumisko zemes lietošanas tiesību institūta, ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

2.2.4. Lai noskaidrotu, vai tiesību normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, ir jāizvērtē, vai tas ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai tā leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Izvērtējot to, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jāpārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt šos leģitīmos mērķus. Savukārt, izvērtējot to, vai pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ir jāņem vērā tas, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.¹⁸

Likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo likumiskās zemes lietošanas tiesības nodrošina būves īpašniekam tiesisku pamatu un iespēju īstenot savas tiesības uz īpašumu pār būvi. Turklāt nav citu, personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē, jo zemes īpašnieka tiesību uz īpašumu

¹⁶ Sk. Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamo informāciju par likumprojektu Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību””. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.].

¹⁷ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 19. punktu.

¹⁸ Sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 26., 27. un 28. punktu.

ierobežojums, kura rezultātā būves īpašniekam tiek piešķirtas tiesības lietot attiecīgo zemes daļu, ir vienīgais veids, kā piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros nodrošināt būves īpašniekam iespēju piekļūt būvei un īstenot savas tiesības uz īpašumu. Likumdevējs var izvēlēties piešķirt būves īpašniekam tiesības lietot attiecīgo zemes daļu dažādos veidos – nosakot šīm tiesiskajām attiecībām piespiedu nomas, reālservitūta vai cita veida tiesisko attiecību raksturu. Taču, lai likumdevēja izraudzītais līdzeklis – tiesību institūts – būtu piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, tam noteikti jānodrošina būves īpašniekam tiesisks pamats un iespēja piekļūt būvei, lai īstenotu savas tiesības uz īpašumu pār būvi. Tādējādi ikviens pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai piemērots līdzeklis neizbēgami ierobežotu zemes īpašnieka tiesības uz īpašumu līdzīgā apmērā. Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, nav tādu personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

Izvērtējot, vai labums, ko sabiedrība iegūst no zemes piespiedu nomas institūta radītā pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, Satversmes tiesa secināja: zemes piespiedu nomas institūts ir nepieciešams, lai nodrošinātu pēc iespējas taisnīgāku līdzsvaru starp zemes īpašnieka un uz tās esošās ēkas īpašnieka interesēm. Sabiedrība tā rezultātā iegūst tiesisko kārtību, kas ir svarīga demokrātiskas valsts un sabiedrības funkcionēšanai. Satversmes tiesa arī norādīja, ka likumā noteiktā kārtība, kas paredz saskaņot dažādu personu atšķirīgās intereses, atbilst visas sabiedrības interesēm, un sabiedrības ieguvums no šādas kārtības ir lielāks nekā kaitējums, kas personai nodarīts ar īpašuma tiesību ierobežojumu.¹⁹

Ievērojot to, ka likumisko zemes lietošanas tiesību institūts un zemes piespiedu nomas institūts līdzīgā apmērā ierobežo zemes īpašnieka tiesības uz īpašumu, minētie Satversmes tiesas secinājumi ir vienlīdz attiecināmi arī uz pamattiesību ierobežojumu, kas izriet no apstrīdētā likuma 38. panta pirmajā daļā ietvertā zemes lietošanas tiesību institūta. Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, šis pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā likuma 38. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

3. No pieteikumos sniegtā juridiskā pamatojuma izriet, ka pēc būtības Pieteikumu iesniedzēji uzskata apstrīdētā likuma 38. panta otro daļu, kurā noteikts lietošanas maksas apmērs, par neatbilstošu Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Turklāt, pēc viņu ieskata, likumdevējs, nosakot šo lietošanas maksas apmēru un apstrīdētā likuma 42. pantā nosakot brīdi, no kura ir piemērojams šis regulējums, ir pārkāpis Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu un Satversmes 1. pantā ietvertu tiesiskās paļāvības principu. Žanetes Aščukas pieteikumā papildus norādīts prasījums atzīt apstrīdētā likuma 42. panta trešo daļu par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam. Pēc šīs Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētā likuma 42. panta trešā daļa neatbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajam *res judicata* principam, kā arī Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam.

Kā jau minēts šā viedokļa 2.1. apakšpunktā, apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa regulē citu šā likuma normu, tostarp apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas spēkā stāšanos un kopsakarā ar šo normu aizskar Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās personas tiesības uz īpašumu. Tāpēc apstrīdētā likuma 42. panta

¹⁹ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 24. punktu.

pirmās un trešās daļas atbilstība Satversmes 1. pantam ir vērtējama vienlaikus ar apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Savukārt attiecībā uz prasījuma daļu par apstrīdētā likuma normu iespējamo neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam atsevišķi ir vērtējama apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas atbilstība tiesiskās vienlīdzības principam, kā arī apstrīdētā likuma 42. panta pirmās daļas atbilstība tiesiskās vienlīdzības principam.

Tādējādi, ievērojot pieteikumos sniegto juridisko pamatojumu un prasījumus, par kuriem pēc Pieteikumu iesniedzēju pieteikumiem tika ierosinātas lietas, pēc tiesībsarga ieskata, izskatāmajā lietā ir izvērtējama:

- 1) apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas un 42. panta pirmās un trešās daļas atbilstība Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam;
- 2) apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam;
- 3) apstrīdētā likuma 42. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam;
- 4) apstrīdētā likuma 42. panta trešās daļas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Par apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas un 42. panta pirmās un trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam

4. Apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa nosaka būves īpašnieka pienākumu maksāt zemes īpašniekam lietošanas maksu par zemes lietošanas tiesībām 4 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības, bet ne mazāku par 50 *euro* gadā, ciktāl zemes īpašnieks un būves īpašnieks nav vienojušies par citu lietošanas maksas apmēru.

Pieteikumu iesniedzēji pēc būtības uzskata, ka apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa nepamatoti ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās personas tiesības uz īpašumu. Turklāt, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, šī apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam un 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Satversmes tiesa ir atzinusi: ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības principam, gan Satversmes 105. pantam, tās atbilstība Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam parasti izvērtējama kopsakarā ar Satversmes 105. pantu, pārbaudot tiesību normas atbilstību tiesiskās paļāvības principam kā vienu no pamattiesību ierobežojuma samērīguma elementiem.²⁰ Turklāt, ja lietas pamatā ir jautājums par personas tiesību uz īpašumu ierobežojuma satversmību, tad tas, vai ir nepieciešams izvērtēt šīs normas atbilstību arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, parasti ir atkarīgs no secinājumiem par tiesību normas atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam.²¹ Tā kā pamatjautājums konkrētajā lietā ir par apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā ietverto personas tiesību uz īpašumu ierobežojumu, ir lietderīgi vispirms sniegt viedokli par šīs normas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu. Savukārt pēc tam ir sniedzams viedoklis par tās atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

²⁰ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 6.4. punktu.

²¹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 10.3. punktu.

4.1. Šā viedokļa 2.1. punktā jau norādīts, ka no apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas izriet Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto personas tiesību uz īpašumu ierobežojums un šis pamattiesību ierobežojums pēc sava rakstura ir līdzīgs tam, kas zemes īpašniekam izrietēja no zemes piespiedu nomas maksas tiesiskā regulējuma. Tomēr apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā ietvertais tiesiskais regulējums ierobežo ne vien zemes īpašnieka, bet arī būves īpašnieka tiesības uz īpašumu.

Proti, apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa regulē privāttiesiskas attiecības starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm – zemes īpašnieku un būves īpašnieku. Likumā noteikts lietošanas maksas apmērs ierobežo zemes īpašnieka tiesības uz īpašumu, jo ierobežo viņa tiesības prasīt pēc saviem ieskatiem noteiktu maksu par viņa zemes lietošanu. Vienlaikus likumā noteikts lietošanas maksas apmērs ierobežo arī būves īpašnieka tiesības uz īpašumu, jo būves īpašniekam tiek uzlikts pienākums maksāt lietošanas maksu likumā noteiktajā apmērā. Apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā ietvertais zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojums un šajā normā ietvertais būves īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir savstarpēji saistīti, jo lietošanas maksas apmēra izmaiņas par labu zemes īpašniekam būtu mazāk labvēlīgas būves īpašniekam un otrādi. Zemes īpašnieks un būves īpašnieks varētu izmantot šajā likuma normā noteiktās tiesības vienoties par citu lietošanas maksas apmēru tad, ja viena no pusēm vēlētos izrādīt labvēlību otrai vai panāktu sev labvēlīgu vienošanos kādās citās pušu savstarpējās attiecībās. Tomēr, nepastāvot sevišķiem apstākļiem, neviena no pusēm visticamāk nebūs ieinteresēta slēgt šādu vienošanos, jo parasti zemes īpašnieks nebūs ieinteresēts vienoties par mazāku lietošanas maksu, bet būves īpašnieks – par lielāku. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumā noteikts zemes piespiedu nomas maksas apmērs mudina būves (daudzīvokļu mājas) īpašniekus vienoties ar zemes īpašnieku vien par tādu nomas maksu, kas ir mazāka nekā likumā noteiktā, un tādējādi ierobežo zemes īpašniekam Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās pamattiesības.²²

Pieteikumu iesniedzēji ir zemes īpašnieki, un tādēļ izskatāmajā lietā ir jāizvērtē, vai Satversmei atbilst no apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas izrietošais zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojums. Tomēr, izvērtējot šā pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, pēc tiesībsarga ieskata, ir jāņem vērā arī šajā likuma normā ietvertais būves īpašnieka pamattiesību ierobežojums. Arī Satversmes tiesa pēc būtības ir atzinusi, ka, izvērtējot likumā noteikta zemes piespiedu nomas maksas apmēra atbilstību samērīguma principam, ir jāņem vērā šā likuma regulējuma ietekme uz abām piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm.²³

4.2. No Saeimas likumdošanas datubāzē pieejamās informācijas izriet, ka 2021. gada 30. septembra grozījumi ir pieņemti normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā, kā arī izsludināti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tiesībsargam arī nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa ir pietiekami skaidra un saprotama, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas pieņemšanas procesā nav ņemtas vērā Satversmes tiesas atziņas par zemes piespiedu nomas tiesisko regulējumu un nav pienācīgi izvērtēts pamattiesību ierobežojuma samērīgums. Tādējādi likumdevējs esot pārkāpis labas likumdošanas principu un pamattiesību ierobežojums neesot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

²² Sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 18.2. punktu.

²³ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.3. punktu.

Šā viedokļa 2.2.2. apakšpunktā jau secināts, ka 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā ir sniegts izvērsts un detalizēts skaidrojums par likumprojektā ietverto tiesisko regulējumu, šā regulējuma izstrādē ir ņemtas vērā Satversmes tiesas atziņas par zemes piespiedu nomas tiesisko attiecību regulējumu un likumdošanas procesā likumprojekts ir pienācīgi apspriests. Šie secinājumi ir vienlīdz attiecināmi arī uz apstrīdētā likuma 38. panta otro daļu un pamattiesību ierobežojumu, kas izriet no tajā noteiktās lietošanas maksas. Proti, 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā ir sniegts ekonomiskais pamatojums tam, kādēļ lietošanas maksas apmērs nosakāms tieši 4 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, kā arī pamatojums tam, kādēļ lietošanas maksas minimālais apmērs nosakāms 50 *euro* apmērā gadā.²⁴ Apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktais lietošanas maksas apmērs – 4 procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā – tika apspriests Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 12. maija sēdē.²⁵

Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējs, pieņemot apstrīdētā likuma 38. panta otro daļu, ir ievērojis labas likumdošanas principu un šajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

4.3. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam, kas izriet no tiesību normā noteikta zemes piespiedu nomas maksas apmēra, ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība, jo šāds regulējums aizsargā otras piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību puses, konkrēti, dzīvokļa īpašnieka tiesības un likumiskās intereses.²⁶

Likumā noteikta lietošanas maksa pēc sava rakstura ir līdzīga likumā noteiktai zemes piespiedu nomas maksai. Proti, arī lietošanas maksa ir maksa, ko zemes īpašnieks piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros saņem no būves īpašnieka par attiecīgās zemes daļas lietošanu. 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā norādīts, ka likumprojektā ietvertā tiesiskā regulējuma mērķis ir panākt taisnīgu līdzsvaru starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm.²⁷ Ievērojot to, ka no likumā noteiktas lietošanas maksas izriet savstarpēji saistīti zemes īpašnieka un būves īpašnieka pamattiesību ierobežojumi, ir secināms, ka no apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas izrietošais zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz būves īpašnieka tiesību un likumisko interešu aizsardzību. Tādējādi no apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas izrietošajam zemes īpašnieka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ļauj sasniegt šo leģitīmo mērķi, jo likumā noteikts lietošanas maksas apmērs liedz zemes īpašniekam tiesības pieprasīt no būves īpašnieka lietošanas maksu lielākā apmērā, ciktāl šis piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību puses nav vienojušās par citu lietošanas maksas apmēru, kā arī ietekmē viņa spēju panākt šādu vienošanos.

Nav šaubu, ka zemes īpašniekam jāsaņem taisnīga atlīdzība par to, ka viņam piederoša zeme ir būves īpašnieka lietošanā. Likumisko zemes lietošanas tiesību regulējuma mērķis ir panākt taisnīgu līdzsvaru piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajās

²⁴ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. anotācijas 2.3.4. apakšpunktu.

²⁵ Sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2021. gada 12. maija sēdes materiālus. Pieejami: www.saeima.lv [aplūkoti 07.06.2022.].

²⁶ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 12.1. punktu.

²⁷ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. citstarp anotācijas kopsavilkumu.

attiecībās, proti, tas nav vērsts uz vienas šo attiecību puses aizsardzību uz otras puses rēķina. Satversmes tiesa iepriekš zemes piespiedu nomas maksas apmēru un tā ekonomisko pamatotību, vērtēja pārbaudot, vai likumdevējs bija pienācīgi izvērtējis iespēju sasniegt no attiecīgās likuma normas izrietošā pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.²⁸

Pēc tiesībsarga ieskata, lielāks likumā noteiktais lietošanas maksas apmērs jebkurā gadījumā mazāk ierobežotu vienas puses – zemes īpašnieka – tiesības, bet nenodrošinātu tikpat efektīvu otras puses – būves īpašnieka – tiesību aizsardzību. Tādēļ mazāka lietošanas maksas apmēra noteikšanu likumā nevar uzskatīt par saudzējošāku līdzekli, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē. Savukārt tas, vai likumā noteiktais lietošanas maksas apmērs nodrošina taisnīgu līdzsvaru zemes īpašnieka un būves īpašnieka savstarpējās attiecībās, būtu vērtējams, pārbaudot, vai sabiedrības ieguvums no pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Ievērojot minēto, likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir atzīstami par piemērotiem pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai un nav konstatējami citi, personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, kas ļautu sasniegt šo legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē.

4.4. Izvērtējot, vai labums, ko sabiedrība iegūst no pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, pirmkārt, ir jāņem vērā piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību raksturs. Piespiedu dalītā īpašuma tiesiskās attiecības ir radušās zemes reformas ietvaros, atjaunojot tiesības uz īpašumu bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem. Šīs tiesiskās attiecībās pastāv, ja uz vienu personai piederošas zemes atrodas citai personai piederoša būve. Lai gan attiecībām starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm ir privāttiesisks raksturs, pušu brīvība lemt par šo tiesisko attiecību turpināšanu vai izbeigšanu ir būtiski ierobežota. Tādēļ piespiedu dalītā īpašuma tiesiskās attiecības nevar tieši pielīdzināt citām, brīvprātīgi nodibinātām privāttiesiska rakstura attiecībām, kuru ietvaros viena persona par atlīdzību nodod savu īpašumu lietošanā citai personai²⁹ un Pieteikumu iesniedzēju argumenti, ka piespiedu nomas tiesiskajās attiecībās būtu iedibināmi brīvā tirgus attiecībām raksturīgi nosacījumi, ir vērtējami piesardzīgi.

Otrkārt, jāņem vērā tas, ka visa sabiedrība gūst labumu no sakārtota un taisnīga piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību, tostarp arī lietošanas maksas regulējuma. Šāds regulējums ne vien nodrošina piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību dalībnieku tiesību un likumisko interešu aizsardzību, bet papildus arī ievieš skaidrību un paredzamību nekustamā īpašuma tirgū. Proti, ikviens tirgus dalībnieks, kas apsver attiecīgā nekustamā īpašuma iegādi, var prognozēt viņam no piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām izrietošo tiesību un pienākumu apjomu, tostarp paļauties uz taisnīgu lietošanas maksu, ko viņš saņems kā zemes īpašnieks vai maksās kā būves īpašnieks, un atbilstoši šim regulējumam plānot savu rīcību. Tādējādi sabiedrība gūst labumu no tā, ka likumā ir noteikts konkrēts lietošanas maksas apmērs, ciktāl tas nodrošina līdzsvaru starp zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesībām un likumiskajām interesēm, proti, samērīgi ierobežo abu piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pušu tiesības.

Treškārt, ir jāņem vērā Satversmes tiesas secinājumi par zemes piespiedu nomas maksas tiesiskā regulējuma satversmību. Satversmes tiesas metodoloģija šāda tiesiskā

²⁸ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15. punktu.

²⁹ Sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.4. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.2. punktu.

regulējuma satversmības izvērtēšanai laika gaitā ir mainījusies un attīstījusies, taču kopumā no atziņām, kas ietvertas Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2008-36-01, 2011. gada 27. janvāra spriedumā lietā Nr. 2010-22-01 un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01, izriet vairāki kritēriji, kas jāņem vērā, lai noskaidrotu, vai zemes piespiedu nomas maksa nodrošina līdzsvaru piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajās attiecībās. Ievērojot šajos spriedumos ietvertās atziņas, pēc tiesībsarga ieskata, likumā noteikta lietošanas maksa nodrošina šo līdzsvaru, ja:

- 1) tās apmēra noteikšanā ir ņemtas vērā abu piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pušu tiesības un likumiskās intereses;³⁰
- 2) tās apmērs ir pietiekams, lai ne vien segtu zemes īpašnieka izdevumus, kas saistīti ar būves īpašnieka lietošanā esošās zemes daļas uzturēšanu, bet arī nodrošinātu zemes īpašniekam atlīdzību par viņa tiesību uz īpašumu ierobežojumu;³¹
- 3) tās apmērs, tai skaitā tā lietošanas maksas apmēra daļa, kuru zemes īpašnieks pēc visu izmaksas segšanas saņem kā atlīdzību par viņa tiesību uz īpašumu ierobežojumu, ir ekonomiski pamatots.³²

Nevar būt šaubu, ka būves īpašnieks ir ieinteresēts maksāt pēc iespējas mazāku lietošanas maksu. Lietošanas maksas mērķis ir atlīdzināt zemes īpašniekam piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros radīto tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Tādēļ apstākļi, kas jāņem vērā lietošanas maksas apmēra noteikšanai, galvenokārt ir saistīti ar pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz zemes īpašnieku, kā arī piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm noteikto tiesību un pienākumu apmēru.

2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā ir sniegts apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktā lietošanas maksas apmēra pamatojums. Proti, anotācijā ir izskaidrots, ka konkrētais lietošanas maksas apmērs noteikts, saskaitot divas komponentes: 1) atlīdzību par nekustamā īpašuma nodokli, ko maksā zemes īpašnieks, – 1,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā; 2) ienākumu zemes īpašniekam jeb atlīdzību par viņa tiesību uz īpašumu ierobežojumu – 2,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā. Anotācijā arī sniegts ekonomiskais pamatojums tam, kādēļ zemes īpašnieka ienākums noteikts tieši 2,5 procentu apmērā no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā. Proti, šis ienākuma apmērs noteikts, ievērojot Latvijas Bankas viedokli par piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām atbilstošāko zemes īpašnieka ienākuma noteikšanas metodi un atbilstošu ienākuma apmēru, kā arī ievērojot likumprojektā paredzēto zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesību un pienākumu regulējumu, tostarp būves īpašnieka pienākumu uzturēt viņa lietošanā esošo zemes daļu, lietošanas maksas administrēšanas izmaksas un iecerī atteikties no pievienotās vērtības nodokļa piemērošanas piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros saņemtajai lietošanas maksai.³³

Noskaidrojot, vai lietošanas maksas apmērs ir atbilstošs, nav iespējams izvairīties no ekonomiska rakstura argumentiem, kas atrodas ārpus juridiska vērtējuma lauka. Tādēļ

³⁰ Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.3. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.3. punktu.

³¹ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15.3. punktu.

³² Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15.2. punktu, 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.4. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 22.2. un 22.3. punktu.

³³ Lietošanas maksu neapliek ar pievienotās vērtības nodokli saskaņā ar Pievienotās vērtības nodokļa likuma 52. panta pirmās daļas 26. punktu. Šī norma pieņemta ar 2021. gada 15. novembra likumu „Grozījumi Pievienotās vērtības nodokļa likumā”, kas stājās spēkā 2022. gada 1. janvārī.

izskatāmajā lietā būtiska nozīme ir ekonomikas lietpratēju viedokļiem par lietošanas maksas apmēru un tā noteikšanas metodoloģiju. Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktais lietošanas maksas apmērs – 4 procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā – ir balstīts uz racionāliem ekonomiskajiem apsvērumiem un pienācīgi pamatots, ievērojot abu piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pušu tiesības un likumiskās intereses. Tiesībsargam nav pamata apšaubīt Latvijas Bankas sniegto un 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā atspoguļoto informāciju par piemērotāko lietošanas maksas ienākuma komponentes noteikšanas metodoloģiju un atbilstošāko ienākuma apmēru. Tādējādi, ja vien Satversmes tiesa izskatāmās lietas sagatavošanas vai izskatīšanas gaitā nenoskaidro tādu ekonomiska rakstura informāciju, kas nonāk pretrunā ar anotācijā sniegto, apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktais lietošanas maksas apmērs, pēc tiesībsarga ieskata, ir atzīstams par tādu, kas nodrošina līdzsvaru starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm.

4.5. Pieteikumu iesniedzēji pēc būtības uzskata, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētā likuma 38. panta otro daļu, ir pārkāpis Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās paļāvības principu. Izvērtējot apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas atbilstību tiesiskās paļāvības principam, tā jāskata kopsakarā ar likuma 42. panta pirmo, otro un trešo daļu, kas noteic likuma 38., 39., 40. un 41. panta spēkā stāšanās kārtību attiecībā uz privātpersonām.

Lai izvērtētu apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas atbilstību tiesiskās paļāvības principam kopsakarā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu, jānoskaidro:

1) vai zemes īpašniekam zemes piespiedu nomas tiesisko attiecību ietvaros bija radusies tiesiskā paļāvība uz noteikta apmēra zemes piespiedu nomas maksu;

2) vai, pieņemot šo apstrīdētā likuma normu, likumdevējs ir nodrošinājis saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts.³⁴

Zemes piespiedu nomas maksas tiesiskais regulējums bija fragmentēts, proti, vairāki normatīvie akti regulēja konkrētas situācijas atšķirīgi – noteica dažādus zemes piespiedu nomas maksas apmērus vai nemaz to nenoteica un ļāva pusēm vienoties par zemes piespiedu nomas maksas apmēru vai izšķirt strīdu par tās apmēru tiesā.³⁵ Tomēr attiecīgais tiesiskais regulējums bija spēkā ievērojamu laiku un tādēļ zemes īpašniekiem varēja rasties tiesiska paļāvība uz to zemes piespiedu nomas maksu, ko viņi saņēma saskaņā ar viņu situācijā piemērojamo tiesisko regulējumu.

Apstrīdētā likuma 42. panta pirmā daļa noteic, ka šā likuma 38., 39., 40. un 41. pants stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī. Savukārt saskaņā ar apstrīdētā likuma 42. panta otro daļu, ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu un zemes un būves īpašnieka savstarpējo tiesisko attiecību saturu jau nosaka vienošanās vai tiesas nolēmums, šā likuma 38., 39., 40. un 41. pantu šādām attiecībām piemēro ar 2023. gada 1. janvārī. Šā panta trešā daļa noteic, ka panta otrajā daļā minētajos gadījumos vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvārī. Tātad likumdevējs paredzēja, ka attiecībā uz tām piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kurās zemes piespiedu nomas maksu iepriekš noteica normatīvie akti, apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktais lietošanas maksas apmērs piemērojams pēc aptuveni divus mēnešus gara pārejas perioda.

³⁴ Sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 7.2. punktu.

³⁵ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. anotācijas I sadaļas 2.1.2. apakšpunktu.

Savukārt attiecībā uz tām piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kurās zemes piespiedu nomas maksu noteica zemes īpašnieka un būves īpašnieka vienošanās vai tiesas spriedums, likumdevējs pēc būtības noteica aptuveni vienu gadu un divus mēnešus garu pārejas periodu.

Vispār atbilstoši Civillikuma 3. pantam katra civiltiesiska attiecība apspriežama pēc likumiem, kas bijuši spēkā tad, kad šī attiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies, un neskartas paliek jau iegūtās tiesības. Šajā Civillikuma normā ir regulēta tiesību normu iedarbība laikā, proti, tajā noteikts, ka civiltiesisko attiecību regulējumam ir uz nākotni vērsts spēks laikā. Apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa pēc būtības noteic izņēmumu no Civillikuma 3. panta, proti, likumdevējs šajā normā ir noteicis likumisko zemes lietošanas tiesību regulējumam tūlītēju spēku – tā piemērošanu piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kas radušās pirms šo tiesību normu stāšanās spēkā un turpinās pēc tās. Likumdevējs ir tiesīgs noteikt tiesību normām tūlītēju spēku laikā, ciktāl tā rezultātā netiek pārkāpts tiesiskās paļāvības princips.³⁶

Šā viedokļa 4.4. apakšpunktā jau norādīts, ka sabiedrība ir ieinteresēta, lai piespiedu dalītā īpašuma tiesiskais regulējums būtu taisnīgs un sakārtots, un tiesiskais regulējums, kas nenodrošina līdzsvaru piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros, neizbēgami izraisa nesamērīgu vienas vai otras šo attiecību puses pamattiesību ierobežojumu. Likumdevējs, pieņemot 2021. gada 30. septembra grozījumus, vēlējās panākt līdzsvaru starp piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību dalībniekiem un šo tiesisko attiecību regulējuma sakārtošanu.³⁷ Jāņem vērā arī tas, ka zemes likumisko lietošanas tiesību institūts pēc sava rakstura ir līdzīgs zemes piespiedu nomas institūtam un lietošanas maksa pēc sava rakstura ir līdzīga zemes piespiedu nomas maksai. Tādējādi ar apstrīdētā likuma 38., 39., 40. un 41. pantu nav ieviestas fundamentālas pārmaiņas piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros.

Savukārt, vērtējot apstrīdētā likuma 42. panta trešajā daļā ietvertā tiesiskā regulējuma atbilstību tiesiskās paļāvības principam, papildus jāņem vērā sabiedrības interese, lai likumdevēja veiktās reformas būtu efektīvas. „Ja, no vienas puses, tiktu saglabāts iepriekšējais tiesiskais regulējums, savukārt, no otras puses, jaunais tiesiskais regulējums tiktu attiecināts tikai uz nākotnē izveidotām tiesiskajām attiecībām, tad pastāvētu divas līdzās esošas tiesību sistēmas, kas būtu regulējamās ar atšķirīga satura tiesību normām. [...] [G]adījumos, kad tiesību normu adresāti atrodas objektīvi salīdzināmos faktiskajos apstākļos, iepriekšējā tiesiskā regulējuma atstāšana spēkā nepamatoti nostādītu tiesību normu adresātus atšķirīgās tiesiskajās pozīcijās.”³⁸ Tādējādi likumdevējs bija tiesīgs noteikt likumisko zemes lietošanas tiesību, tostarp arī lietošanas maksas tiesiskajam regulējumam tūlītēju spēku arī attiecībā uz tām piespiedu dalītā īpašuma tiesiskajām attiecībām, kuru ietvaros puses ir noslēgušas vienošanos par zemes piespiedu nomas maksas apmēru vai šo apmēru ir noteikusi tiesa. Turklāt likumdevējs attiecībā uz šiem gadījumiem paredzēja ilgāku pārejas periodu, kas ļauj zemes

³⁶ Sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 7.2. punktu.

³⁷ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkots 07.06.2022.]. Sk. citstarp anotācijas kopsavilkumu.

³⁸ Par tiesību normu tūlītēju spēka piemērošanu privātpersonu līgumattiecībām sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiskā un demokrātiskā valstī. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2016. 216.–217.lpp. Pēc tiesībsarga ieskata, apsvērumi par tiesību normu tūlītēja spēka piemērošanu personu līgumattiecībām pēc būtības ir attiecināmi arī uz gadījumiem, kad personu privāttiesisko attiecību saturu ir noteikusi tiesa, jo izšķiroša nozīme ir tam, ka abos gadījumos tiesību normu tūlītējs spēks tiek noteikts attiecībā uz privāttiesiskām attiecībām.

īpašniekam un būves īpašniekam sagatavoties tiesiskā regulējuma izmaiņām un atbilstoši plānot savu rīcību.

Ievērojot minēto, pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējs konkrētajā gadījumā noteica pietiekami ilgu pārejas periodu un nodrošināja saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad zemes piespiedu nomas maksas tiesiskais regulējums tika aizstāts ar lietošanas maksas tiesisko regulējumu. Līdz ar to apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteiktas lietošanas maksas apmērs ir atzīstams par samērīgu un apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa, kā arī 42. panta pirmā un trešā daļa ir atzīstama par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Par apstrīdētā likuma 38. panta otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam

5. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, likumdevējs, pieņemot 2021. gada 30. septembra grozījumus, ir pārkāpis Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu.

5.1. Pieteikumos norādīts, ka konkrētajā gadījumā savstarpēji salīdzināmas ir noteiktas zemes īpašnieku grupas. Šīs zemes īpašnieku grupas esot nosakāmas atkarībā no tā, kāda veida būve (dzīvojamā ēka, komercdarbībai izmantojama ēka u.tml.) atrodas uz viņiem piederošās zemes. Salīdzināmās personu grupas atrodas savstarpēji atšķirīgos apstākļos, jo saskaņā ar zemes piespiedu nomas tiesisko regulējumu tās varēja saņemt dažāda apmēra zemes piespiedu nomas maksu. Pieteikumā nav konkrēti norādīts, kuras apstrīdētā likuma normas, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, neatbilst tiesiskās vienlīdzības principam, taču no pieteikumu satura ir iespējams izsecināt, ka pēc būtības Pieteikumu iesniedzēju iebildumi attiecas uz vairākām apstrīdētā likuma normām, kas noteic vienādu attieksmi pret šīm personu grupām. Proti, apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļā attiecībā uz šīm personu grupām esot nepamatoti noteikts vienāds lietošanas maksas apmērs, bet apstrīdētā likuma 42. panta pirmajā un trešajā daļā – viens un tas pats apstrīdētā likuma 38., 39., 40. un 41. panta spēkā stāšanās brīdis.

Lai pārbaudītu, vai tiesiskais regulējums atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, jānoskaidro:

- 1) vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētais regulējums paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;
- 3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;
- 4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.³⁹

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka pieteikumos norādītās zemes īpašnieku grupas atrodas atšķirīgos apstākļos, jo zemes piespiedu nomas attiecību ietvaros viņi varēja saņemt dažādu zemes piespiedu nomas maksu un tādēļ vienāda lietošanas maksas apmēra piemērošanas rezultātā viņu saņemtie ienākumi samazināsies dažādā mērā. Tomēr zemes īpašnieku iespēja saņemt dažāda apmēra zemes piespiedu nomas maksu pēc būtības ir iepriekšējā tiesiskajā regulējumā – zemes piespiedu nomas tiesiskā regulējumā –

³⁹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 33. punktu.

paredzētās atšķirīgās attieksmes izpausme. Stājoties spēkā jaunajam tiesiskajam regulējumam – likumiskās zemes lietošanas tiesību regulējumam, – kura satversmība ir vērtējama izskatāmajā lietā, minētais apstāklis vairs nepastāv. Proti, Pieteikumu iesniedzēju norādītais apstāklis konkrētajā gadījumā raksturo nevis attiecīgās personu grupas, bet gan tiesību normās iepriekšējā tiesiskajā regulējumā paredzēto atšķirīgo attieksmi pret šīm personu grupām. Tādēļ konkrētajā gadījumā šis apstāklis nav izmantojams kā pamatojums tam, ka noteiktas zemes īpašnieku grupas varētu atrasties savstarpēji atšķirīgos apstākļos.

2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijā ir sniegts izvērsti un argumentēti pamatojums tam, kādēļ piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību ietvaros zemes īpašnieki, uz kuriem piederošas zemes atrodas dažāda veida būves, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.⁴⁰ Pēc tiesībsarga ieskata, šis pamatojums ir pareizs un pietiekams. Proti, nav pamata apgalvot, ka piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību raksturs mainītos atkarībā no tā, kāda veida būve atrodas uz zemes īpašnieka zemes. Apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa paredz vienādu attieksmi pret visiem zemes īpašniekiem neatkarīgi no būves veida. Arī apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa paredz vienādu šajās normās minētā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās brīdī attiecībā uz visiem zemes īpašniekiem neatkarīgi no būves veida (apstrīdētā likuma 42. panta pirmā un trešā daļa nosaka savstarpēji atšķirīgu attieksmi pret zemes īpašniekiem citā aspektā, proti, atkarībā no tā, vai zemes piespiedu nomas maksu konkrētajā situācijā nosaka normatīvie akti vai arī zemes īpašnieka un būves īpašnieka vienošanās vai tiesas spriedums). Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā likuma 38. panta otrā daļa, kā arī 42. panta pirmā un trešā daļa šajā aspektā atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

5.2. Pieteikuma iesniedzēja Gabriela Diana Kaplāne (*Gabriela Diana Kaplan*) papildus norāda, ka likumdevējs esot pārkāpis Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesiskās vienlīdzības principu, jo saskaņā ar apstrīdētā likuma 42. panta pirmo daļu attiecībā uz zemes īpašniekiem – privātpersonām zemes likumiskās lietošanas tiesību regulējums stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī, bet attiecībā uz zemes īpašniekiem – publiskajām personām saskaņā ar apstrīdētā likuma 42. panta piekto daļu šis regulējums stājas spēkā 2024. gada 1. janvārī. Pieteikumā attiecībā uz šo prasījuma daļu galvenokārt sniegti argumenti par zemes likumisko lietošanas tiesību regulējuma piemērošanu konkrētā situācijā, kad zeme pieder privātpersonai un publiskai personai kā kopīpašniekiem. Savukārt attiecībā uz šo normu atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam pieteikumā vien vispārīgi norādīts, ka no minētajām normām izrietošajai atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa un saprātīga pamata. Proti, pieteikumā attiecībā uz šo prasījuma daļu, pēc tiesībsarga ieskata, nav sniegts Satversmes tiesas likuma prasībām atbilstošs juridiskais pamatojums.

Tomēr tiesībsargs norāda, ka apstrīdētā likuma 42. panta piektajā daļā ietvertais speciālais regulējums attiecībā uz gadījumiem, kad zemes īpašnieks ir publiska persona, iekļauts 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojektā pēc Tieslietu ministrijas priekšlikuma. No Tieslietu ministrijas 2021. gada 25. maija vēstules Nr. 1-11/2291 izriet, ka konkrētais priekšlikums ir saistīts ar likumdošanas procesā identificēto lietošanas maksas administrēšanas problēmu. Proti, gadījumā, ja būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma objekts, ir daudzi kopīpašnieki, lietošanas maksas daļa, ko ir iespējams pieprasīt no katra

⁴⁰ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. anotācijas 2.2.2. un 2.3.4. apakšpunktu.

īpašnieka, būtu vairākkārt mazāka par tās administrēšanas izmaksām. Šī problēma identificēta saistībā ar daudziem kopīpašniekiem piederošiem garāžu kompleksiem, kas pārsvarā atrodas uz publiskām personām piederošas zemes.⁴¹

Pēc tiesībsarga ieskata, nav iespējams sniegt vispusīgu un objektīvu viedokli par apstrīdētā likuma 42. panta pirmajā daļā paredzēto atšķirīgo attieksmi pret zemes īpašniekiem – privātpersonām, salīdzinot ar zemes īpašniekiem – publiskajām personām, nenoskaidrojot papildu informāciju par minēto likumdošanas procesā identificēto problēmu, kas saistīta ar daudziem kopīpašniekiem piederošām būvēm, kā arī Saeimas viedokli par šīs atšķirīgās attieksmes satversmību. Līdz ar to tiesībsargam ir šaubas par to, vai bez papildu informācijas noskaidrošanas izskatāmās lietas ietvaros ir iespējams objektīvi un vispusīgi izvērtēt apstrīdētā likuma 42. panta pirmās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Par apstrīdētā likuma 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam

6. Apstrīdētā likuma 42. pantā ir noteikta kārtība, kādā stājas spēkā apstrīdētā likuma 38., 39., 40. un 41. pantā ietvertais piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību regulējums. Apstrīdētā likuma 42. panta otrā daļa nosaka: „Ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu un zemes un būves īpašnieka savstarpējo tiesisko attiecību saturu jau nosaka vienošanās vai tiesas nolēmums, šā likuma 38., 39., 40. un 41. pantu šādām attiecībām piemēro ar 2023. gada 1. janvāri.” Savukārt apstrīdētā likuma 42. panta trešā daļa noteic, ka šā panta otrajā daļā minētajos gadījumos vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvāri.

Pieteikuma iesniedzēja Žanete Aščuka uzskata, ka ar apstrīdētā likuma 42. panta trešo daļu ir pārkāpts Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais *res judicata* princips, jo šī likuma norma paredzot spēkā stājušos tiesas nolēmumu atcelšanu. Pēc viņas ieskata, apstrīdētā likuma 42. panta trešā daļa neatbilst arī Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam.

Savukārt Saeima uzskata, ka atbilstoši *res judicata* principam nevienam nav tiesību lūgt pārskatīt galīgu un spēkā stājušos spriedumu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu jaunā, atkārtotā tiesas procesā. Šis princips neierobežojot likumdevēja likumdošanas tiesības. Likumdevējam esot ne vien tiesības, bet arī pienākums periodiski apsvērt tiesiskā regulējuma efektivitāti, piemērotību un nepieciešamību un apsvērt tā pilnveidošanu. Nedz no tiesiskās paļāvības principa, nedz no *res judicata* principa neizrietot personas tiesības paļauties uz to, ka reiz noteikta tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Apstrīdētā likuma 42. panta trešā daļa neaizskarot personas tiesības uz taisnīgu tiesu un atbilstot Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka *res judicata* princips ietilpst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertu tiesību uz taisnīgu tiesu saturā. Šis princips ir tiesiskās noteiktības principa izpausme, un tam ir pozitīvais aspekts – tiesas spriedumam ir pierādījuma spēks citā lietā, kā arī negatīvais aspekts – nav pieļaujama atkārtota vērsšanās tiesā par jau izspriestu jautājumu. Saskaņā ar *res judicata* principu nevienam nav tiesību lūgt pārskatīt galīgu un spēkā stājušos tiesas spriedumu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu. Tomēr *res judicata* princips nav absolūts, un

⁴¹ Sk. Tieslietu ministrijas 2021. gada 25. maija vēstuli Nr. 1-11/2291 par garāžu kopīpašumu problemātiku un likumisko lietošanas maksu. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkots 08.06.2022.].

gadījumā, kad rodas kolīzija starp *res judicata* principu un taisnīguma principu, galīgs un spēkā stājies tiesas spriedums var tikt pārskatīts, ja ir atklāti jauni apstākļi, kas varēja ietekmēt lietas izskatīšanu, vai jau notikušajā tiesas procesā tiesa pieļāvusi būtisku kļūdu, kas izraisījusi civlēja pamattiesību, vairāku personu tiesību un likumisko interešu vai citu ar likumu aizsargājamu sabiedrības interešu pārkāpumu.⁴² Arī tiesību zinātnē ir atzīts, ka *res judicata* principa tvērumu dažādās tiesību sistēmās var būt atšķirīgs, taču jebkurā tiesību sistēmā tā mērķis ir nodrošināt tiesas spriedumam, kas ir stājies spēkā, galīgu un izšķirošu raksturu, novēršot tiesvedības atsākšanu no jauna tajā pašā lietā, kurā pieņemts spriedums, vai jaunas tiesvedības uzsākšanu par to pašu tiesību jautājumu.⁴³

Apstrīdētā likuma 42. panta trešā daļa neregulē personas tiesības atsākt tiesvedību konkrētajā lietā pēc tam, kad šajā lietā pieņemts un stājies spēkā tiesas spriedums, vai jaunas tiesvedības uzsākšanu par to pašu tiesību jautājumu, kā arī nenoteic tiesas spriedumu atcelšanu. Kā minēts šā viedokļa 4.5. apakšpunktā, šī norma vienīgi noteic likumisko zemes lietošanas tiesību regulējuma tūlītējo spēku laikā. Līdz ar to, pēc tiesībsarga ieskata, šajā apstrīdētā likuma normā noteiktais tiesiskais regulējums neietilpst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā *res judicata* principa tvērumā. Savukārt vērtējums par šajā apstrīdētā likuma normā ietvertā tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam pēc būtības jau ir sniegts šā viedokļa 4.5. apakšpunktā.

Papildu apsvērumi, kuriem var būt nozīme izskatāmajā lietā

7. Papildus tiesībsargs norāda: argumenti par to, ka likumdevējam būtu jānosaka tāds lietošanas maksas apmērs, kas mudinātu būves īpašnieku izbeigt piespiedu dalītā īpašuma tiesiskās attiecības, pašam iegādājoties no zemes īpašnieka lietošanā esošo zemes daļu, ir vērtējami piesardzīgi. Tāds lietošanas maksas apmērs, kas nenodrošina līdzsvaru starp zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesībām un likumiskajām interesēm neizbēgami izraisa nesamērīgu vienas vai otras puses pamattiesību ierobežojumu. Pēc tiesībsarga ieskata, likumdevējs nedrīkst noteikt apzināti nesamērīgu lietošanas maksas apmēru, lai radītu vienai no piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību pusēm nesamērīgu slogu, kas faktiski piespiestu viņu izbeigt šīs tiesiskās attiecības, uzņemoties visu ar to izbeigšanu saistīto finansiālo nastu. Piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību regulējumam būtu jānodrošina šo attiecību pušu tiesību un likumisko interešu līdzsvars līdz pat šo attiecību izbeigšanas brīdim, savukārt jautājums par šo tiesisko attiecību izbeigšanu ir risināms citādi, piemēram, valstij sniedzot būves īpašniekiem atbalstu attiecīgās zemes daļas iegādei.

Turklāt izskatāmajā lietā nav strīda par apstrīdētā likuma 38. panta otrajā daļā noteikto lietošanas maksas minimālo apmēru – 50 *euro* gadā. Tomēr no 2021. gada 30. septembra grozījumu likumprojekta anotācijas izriet, ka lietošanas maksas minimālais apmērs noteikts, pamatojoties uz informāciju par zemes piespiedu nomas maksas administrēšanas izmaksām. Proti, anotācijā norādīts, ka minimālais lietošanas maksas apmērs 50 *euro* gadā ir balstīts uz akciju sabiedrības „Valsts nekustamie īpašumi” sniegtajiem datiem par izmaksām zemes piespiedu nomas tiesisko attiecību

⁴² Sal. sk. Satversmes tiesas, 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 12. punktu, 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 15.1. punktu, 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 7., 8. un 17.3. punktu un 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 12.3. un 12.4. punktu.

⁴³ Sīkāk par *res judicata* principa tvērumu dažādās tiesību sistēmās sk. Clermont K. M. *Res Judicata as Requisite for Justice*. 68 Rutgers University Law Review, 2016. Pieejams: scholarship.law.cornell.edu [aplūkots 03.06.2022.].

administrēšanai, kas uz katru piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību 2020. gadā kopā sastādīja 49,47 *euro*. Anotācijā arī norādīts, ka šīs maksas administrēšanai veicamās darbības ir identiskas neatkarīgi no tā, vai tās veic publiska persona vai privātpersona, un tādēļ minētais aprēķins ir izmantojams, lai izdarītu secinājumus par aptuvenām attiecību administrēšanas izmaksām, kurus varētu attiecināt uz visām personām, kas iesaistītas dalītā īpašuma tiesiskajās attiecībās.⁴⁴ Šāds pamatojums, it sevišķi tajā norādītais zemes piespiedu nomas maksas administrēšanas izmaksu aprēķins, nevieš pārliecību par to, ka minimālais lietošanas maksas apmērs – 50 *euro* gadā – ir pietiekams, lai nodrošinātu zemes īpašniekam atbilstošu ienākumu, proti, atlīdzību par viņa tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Pumpiņš Andris
Andris.Pumpiss@tiesibsargs.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

⁴⁴ Likumprojekta Nr. 843/Lp13 „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: www.saeima.lv [aplūkota 07.06.2022.]. Sk. anotācijas 2.3.4. apakšpunktu.